

פתח דבר

"וְהָיָה כְּשֶׁבִיתוּ עַל כְּפֵא מִמְּלַכְתּוֹ
וְקָתַב לּוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת...
וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו,
לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו, לְשֹׁמֵר אֶת כָּל דְּבָרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֵת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתם...
וּלְבַלְתֵּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאל
לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמָיו עַל מִמְּלַכְתּוֹ"
(דברים יז, ח-כ)

של ימות המשיח? כדברי הרמב"ם: "ואיך יחיו הרשעים והם מתים אפילו בחייהם."⁶

נוסף על זה, מהלכות אבלות פרטית, אנו מגיעים להלכות אבלות לאומית: על חורבן ארץ ישראל, על חורבן בית המקדש, על שמועה שבאה שנהרג רוב הציבור.⁷ תיקונן של שואות לאומיות אלו בא בהלכות מלכים, בהקמת מדינה שיש בה סילוק שעבוד מלכויות וחזרה לדת האמת.⁸ הלכות אבל קודמות להלכות מלכים. ואין לך משל יפה המטעים את הדבר מן המובא במדרש. וזה לשונו:

משל לאב ובן שהיו מהלכין בדרך, ונתייגע הבן ואמר לאב: "היכן היא המדינה [=העיר]?" אמר לו: "בני, סימן זה היא בידך: אם ראתי בית הקברות לפניך - הרי היא המדינה קרובה לך". כך אמר להם הקב"ה לישראל: "אם ראייתם את הצרות שתכפו אתכם, באותה שעה אתם נגאלין".⁹

בשעה שאנו יושבים בארצנו בחסדי ה' עלינו, ונתקיים בנו הפסוק "וְשָׁבְתָי אֶת שְׁבוֹת עַמִּי יִשְׂרָאֵל, וּבְנֵי עָרִים נִשְׁמָוֹת וְיִשְׁבּוּ, וְנִשְׁעוּ כְרָמִים וְנִשְׁתּוּ אֶת יָנֵם, וְעָשׂוּ גִזְוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָהֶם"¹⁰, נס כיום ה' הגדול והנורא,¹¹ עדיין יש מהבריות מקפחים טובה זו בדברים שהשעה צריכה להם. מהם מפני שלא נשלמה המלאכה ולא הגיעה לעיקרה, ומתפרים מלקחת חלק בבניינה;¹² מהם מפני שרפו ידיהם, כי אויבינו רבים הם, מבקשים להשמיד שם ישראל ושם ה' מן העולם;¹³ מהם מבקשים להיות ככל העמים;¹⁴ מהם סבורים שהארץ ניתנה להם למורשה בלא תנאי, בחיל וכוחו;¹⁵ ומהם נתייאושו מן הרועים הטחים את עיניהם בתפל ובשווא,¹⁶ המנתשים את ישראל מעל אדמתם; מהם נתייאושו מתופשי התורה אשר לא ידעו את ה',¹⁷ ואבדה חכמתם, ובינתם נסתתרה, ונעשית התורה כמאה תורות, ואין סנהדרין קמה.¹⁸

חזקו ידיים רפות, וברכיים כושלות אמצו. ה' הטוב מזריח אור על עולמו עלינו, ואין רע יורד מלמעלה.¹⁹ הניסו את הייאוש, "כִּי אֲנִי יְבִיעֵתִי אֶת הַמַּחְשָׁבֹת אֲשֶׁר אֲנִי חֹשֵׁב עֲלֵיכֶם נְאֻם ה', מִחְשָׁבוֹת שְׁלוֹם וְלֹא לְרָעָה, לְתֵת לָכֶם אֲחֵרִית

תשמח נפשי ויגל לבכי בה' אלוהי, מבטח נפשי ומאור חיי, אשר כלתה נפשי לקרבתי, עם הגיענו להציע לפני בית ישראל את ספר שופטים, החותם את חיבורו הגדול של המאור הגדול הרמב"ם, ספר "משנה תורה", בתוספת ביאור, למען יהיו הכל, קטן וגדול, איש ואישה, בעל לב רחב ובעל לב קצר, ממשמשים בתורת רבנו בכל הודם ותפארתם, ויתקיים בנו מקרא שכתוב "וְזָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדֵי".¹

ספר זה עוסק בהבאת תבנית החיים הלאומיים היהודיים בארצם לידי שלמות עם בניינם של שני המוסדות המכוננים של הארץ, הסנהדרין והמלך. המוסד השלישי, המקדש, נמצא בתוהו: הוא מיוסד על ידי המלך המשיח והסנהדרין יושבת בו.²

בתוך המגמה הזו, נטועות הלכות אבל, הדנות בהתכנסות האדם בעולמו ובצערו ובמתו, שהוא אבי אבות הטומאה. ומאליה עולה התמיהה: מה טעם מצא הרמב"ם להביאן כאן? אמנם הרמב"ם עצמו מטעים את סידור הדברים,³ מפני שיש מצווה להתאבל על המת ואין מצווה להתאבל על הרוגי בית דין, ודיני הרוגי בית דין כבר נתפרטו בהלכות סנהדרין: "וּלְפִי זֶה פְּלִלְתִּי הֶלְכוֹת אֵלּוּ בְּסִפְרָךָ, שֶׁהֵן מַעֲיִן קְבוּרָה בְּיוֹם מִיתָה, שְׁהִיא מְצֻנָה עֲשֵׂה". אך הלב אינו רווה רק מטעם זה, ואין בו די. כלום לא היה מתאים להביאו לאחר הלכות טומאת מת או כיוצא בזה? מה טעם להציב לפני סיום הספר? מדוע להזכיר עניין אבל וצער לפני עניין מלכים וגאולה וימות המשיח?

אלא שכך הוא היצע הדברים. אמר החכם מכל האדם: "טוב לְלַכֵּת אֶל בֵּית אָבִל... בְּאֶשֶׁר הוּא סוּף כָּל הָאָדָם, וְהָיִי יִתֵּן אֶל לְבוֹ".⁴ רוב הבריות חושבים על חייהם רק בשעה שהם הולכים אחר מיטת המת. הבא ללמוד את הלכות אבל, נמצא למד לא רק על המת ועל המוות אלא גם על החיים ועל משמעותם, שהרי המת הלך למנוחה, והותיר את אבליו לאנחה, ורצוי שיתעורר האדם לחשוב על חייו, על מגמתם ועל תפקודו בהם: יפסיק לצער את עצמו על מנהגו של העולם ויטיב את מנהגיו שלו, בני התיקון.⁵ יצא האדם מן המוות אל החיים. שאם אינו חי במובן העמוק ביותר של החיים, למה לו תחיית המתים

ולהרב אריה כהן על הערותיהם המחכימות. תודה ליעקב עציון על יגיעתו, הערותיו וטוב דעתו בסידור הספר, ולהלל גרשוני הי"ו, שעמס עמי בכל מלאכת נוסח "משנה תורה". עורכי המשנה הללו עשו את מלאכתם נאמנה בטוב טעם ודעת, בדבקות ובחריצות, כשרות ה' מפעמת בהם. תודה מיוחדת ברוחב לב לרב נ"א רבינוביץ על מסירת ביאור י"ד פשוטה" לספר זה לפני הוצאתו לאור במהדורתו, אשר דבריו הנפלאים האירו לנו פינות רבות בביאור שלפנינו. יתן לו ה' כח לסיים את מפעלו האדיר והנפלא. כן יבואו על הברכה עוזריו, הרב אלי רייף, הרב ינון חן והרב משה גרוס, בהארותיהם הטובות.

מקום אתי להודות גם לצוות המורחב, שמכוחו מגיעים רעיונות ומילים לידי מעשה. בכורת התודות למר יצחק וייספיש על מאמציו המרובים בהפקת הספר ובליווי המסור של המפעל מתחילתו, בדבקות ובנועם. רוח ה' מלווה את פועלו. אצילות לבבו וחכמתו וטוהר כפיו הם לעצה טובה לי בכל צעד ושעל. שלוח מעלה הוא ואיש יקר שהמפעל כולו חב לו על חריצותו ודבקותו, והכל לשם שמים בהתנדבות. תודה לנאור ידעי ולמנחם מענדל שכטר שהפיקו מרגלית מתחת ידם, תוך הגהה מדוקדקת באמצעים מגוונים ומשוכללים, עד כמה שידניו מגעת. העבודה איתם הסבה לי עונג רב.

אודה גם למגיהים, נתן לייטר, משה ארנד ופיני דל, ולכל מי שהגיהו חלקים של הספר, אם למחצה אם לשליש אם לרביעי. ישלם ה' שכרם הטוב. ואסיים בשבח אכסניה של תורה, ישיבת "אור וישועה", שנטלה על עצמה להפיץ את משנת הרמב"ם. תהא משכורת כולם שלמה מעם ה' אלוהי ישראל. ברכת התורה תהא שלוחה להם בכל אשר יפנו, וזכות הנשר הגדול תהא חופפת עליהם ועל בתיהם.

ואחרונים חביבים, הלוא הם בני ביתי. יברך השם את נוות ביתי, ישמרה צור, המלווה את עבודתי הקשה במפעל זה, ואת ילדינו היקרים. יהי רצון שנהיה אנחנו וצאצאינו כולנו אוהבי השם ולומדי תורתו לשמה.

חיפה, סיוון התש"ע

וְתִקְנֶה. וְקִרְאתֶם אֹתִי וְהִתְפַּלְלֶתֶם אֵלַי, וְשָׁמַעְתִּי אֲלֵיכֶם. וּבִקְשֶׁתֶם אֹתִי וּמָצַאתֶם, כִּי תִדְרָשְׁנִי כָּל לְבַבְכֶם.²⁰

נישא תפילה אל אלוהינו הטוב, שייגלה עלינו, יקים לנו רועים טובים, ויביאנו לצעוד אל מימוש יעדינו הגדולים, המקיפים והנצחיים, המכונסים כולם בספר זה, ספר "משנה תורה".

• שלמי תודה •

עם ההודאה להקב"ה, שעצם ההודאה אליו היא הברכה הגדולה, אודה לרבנו משה, אשר עם העיון והמאמץ הגדול בדבריו, אי אפשר שלא להתפעל ממלאך האלהים הנפלא ששלחו ה' אלינו. דבריו הם לי לששון ולשמחה, מעוטף בהרהורי בהם כחולה אהבה, בחוויה אמיתית שאין הפה יכול לדבר בה ואין כל אוזן יכולה לשמוע. כמֶה הלב להארה בתובנות הגדולות שבפרטי הלכות אלו. אמצא דבריו, אוכלם ואחיה. ומה אכביר מילין, כל הפורש ממנו כפורש מן החיים.²¹ למורי ורבי הרב יוסף קאפח זצ"ל, שנפלאותיו הנחלת משנת הרמב"ם עומדים לנצח, ספריו ודבריו החושפים את שבילי מחשבתו של הרמב"ם מלווים אותי מיום שעמדתי על דעתי.

אשבח עושי מצווה. בכורת התודה מגיעה לד"ר יחיאל קארה הי"ו, חוקר בכיר באקדמיה ללשון העברית, אשר יגע על מלאכת הניקוד הקשה ואף הגיה וערך את לשון הביאור. לבעלי הביאור הראשון: סנהדרין ועדות - ר' אריאל אררט, שהעיסוק במשפט העברי הוא עיסוק יומיומי לו; ממרים - לרב עמנואל מזרחי, שנתייגע וגם סייע בכל מאורו להבאת הספר לצורתו האחרונה. תודתי נתונה לרב דמי נאמן על הביאור הראשוני של הלכות אבל. לשותפיי הנאמנים בספר זה, "מכון משפטי ארץ" שבעפרה, בראשות הרב אבי גיסר, אשר הגיהו וליבנו עמי את כל ההלכות; הרב חיים בלוך והרב איתי אליצור, שחתם בהגהתו את הלכות סנהדרין עדות וממרים; ואת מציעי נוסח הנספחים, הרב עדו רכניץ והרב ד"ר איתמר ורהפטיג. תודתי נתונה להרב שמואל אריאל, שחתם בהגהתו המפליאה את הלכות ממרים ואבל ומלכים. אני מלא תודה לרב יואל קטן, להרב חננאל זייני

◇ הערות ◇

1. מלאכי ג, כב. 2. סנהדרין א, ג; מלכים יא, א. 3. מניין המצוות בפתחה למשנה תורה, בפתחה לספר שופטים ובפתחה להלכות אבל. 4. קוהלת ז, ב. 5. ראה אבל יג, יב, וביאורו שם. 6. פה"מ סנהדרין יא; ראה מו"נ ג, מב; סה"מ ל"ת לח; ועיין היטב תשובה ח, א2. 7. אבל טו, ט; טז, טז. 8. מלכים יב, א-ב. 9. מדרש תהלים כובר, מזמור כ. 10. עמוס טז, טז. 11. ראה מו"נ ב, כב, "תדע כי כל יום יהא בו נצחון גדול או צרה גדולה הרי הוא נקרא יום הגדול והנורא". 12. "מי

בו ליום קטנות" (זכריה ד, י). 13. "אני שלום וכי אדבר המה למלחמה" (תהילים קכ, ז). 14. "היה לא תהיה... נהיה כגויים..." (יחזקאל כ, לב). 15. "אחד היה אברהם..." (יחזקאל לג, כד; זכריה ד, ט). 16. יחזקאל יג, י. 17. ירמיהו ב, ח. 18. ראה ציפיתו של הרמב"ם בסנהדרין ד, יא, שכשיגיעו החכמים לארץ, יתאחדו. 19. מו"נ ג, י. 20. ירמיהו כט, יא-יג. 21. ראה דברי או"ש, ברכות ה, ג.